TDAH, el laboratori de la infància

El consum de medicació en nens amb trastorn per dèficit d'atenció i hiperactivitat a Espanya s'ha multiplicat per 30 en una dècada.

Elena Parreño

Nens drogats. Menors que han integrat en el seu dia a dia la presa de pastilles perquè no paren, no atenen a classe i perquè "són diferents". Tenen, suposadament, **trastorn per dèficit d'atenció i hiperactivitat**. Aquesta és una realitat creixent a les escoles de Catalunya, sobretot a les que ja disposen de protocols per cobrir necessitats específiques d'aprenentatge. Des que el TDAH va ser incorporat al 'Manual Diagnòstic i Estadístic de les Malalties Mentals' el 1980, la població infantil s'ha convertit en un mercat molt llaminer per als laboratoris farmacèutics. Després de la medicalització dels adults, ha arribat la medicalització de la infància.

La medicació s'està convertint en una via molt utilitzada per tractar els problemes de conducta dels més petits. A instàncies d'una petició mèdica, els nens de sis anys endavant amb problemes de conducta fan un test a les escoles que pot determinar el seu diagnòstic mèdic. Per saber si un nen pateix TDAH, el Departament d'Ensenyament, per mitjà dels Serveis Educatius, demana als mestres i als pares que els passin el test de Conners. "Què mostra aquest test, la hiperactivitat del nen o el malestar subjectiu del docent i dels pares?", es pregunta Ana Elvira Sánchez, del sindicat USTEC-STEs. A partir de les seves respostes i de l'observació de la conducta del nen tant a casa com a l'escola, es determina si és hiperactiu. "De vegades, el resultat del test divergeix considerablement entre els pares i els mestres, però tot i així es diagnostica el nen com a hiperactiu amb dèficit d'atenció; llavors, invariablement se'l medica", assegura Sánchez.

D'aquesta manera, **els mestres adquireixen un rol "detector" en la diagnosi del TDAH**. Per a Sánchez, "de la mateixa manera que un docent no pot medicar, tampoc pot diagnosticar; qui ho ha de fer és un clínic". La professora i membre del sindicat USTEC considera que "els i les docents s'haurien de negar a participar en aquest procés de diagnòstic per raons òbvies, ja que no són clínics, i perquè el test mesura la seva subjectivitat amb relació al comportament d'un nen". Tanmateix, avui el diagnòstic es fa així en la majoria de casos.

El consum de psicoestimulants es dispara

Per alguns psiquiatres, el TDAH no existeix; per d'altres, sí existeix però no es tracta adequadament, i, finalment, per a molts sí existeix i sí requereix medicació. La realitat és que, entre el 2000 i el 2012, **el consum de dosis diàries de metilfenidat i d'atomoxetina entre la població infantil s'ha multiplicat quasi per 30.** Espanya és avui un dels principals consumidors de metilfenidat del món. Són dades d'un estudi independent del 'Boletín de Información Farmacoterapéutica de Navarra' (BITN) que el periodista d'investigació Miguel Jara desgrana amb detall al seu blog.

La definició oficial del TDAH és que es tracta d'un trastorn neurobiològic i de probable transmissió genètica que **afecta entre un 5% i un 10% de la població infantil**, arribant fins i tot a l'edat adulta en el 60% dels casos. Els nens a qui es diagnostica amb TDAH tenen dificultats per mantenir l'atenció de forma voluntària i no controlen alguns impulsos. El tractament farmacològic per via de psicoestimulants és un dels pilars del tractament del trastorn, que teòricament es complementa amb una intervenció psicològica i conductual.

Pares i mares de nens diagnosticats amb TDAH han relatat a CRÍTIC que **se senten desprotegits** davant la gestió oficial del problema. Ricardo, amb dos fills amb TDAH, relata que l'escola pública a la que anaven els seus fills no cobria ni de lluny les seves necessitats específiques d'aprenentage. Tot i que ell és contrari a la medicació, "tot el procés ens va portar a això", un fet del que no sent orgullos perquè "la medicació no soluciona el problema a llarg termini". Altres pares i mares coincideixen en dir que no reben ajuda davant el problema i que moltes vegades busquen el diagnòstic per poder certificar un trastorn que avali una atenció específica d'aprenentatge. Per Ricardo s'haurien d'**explorar les vies no farmacològiques de tractar el TDAH**. Aquest ampli concepte abarca teràpies variades com l'acupuntura, l'homeopatia, la meditació, la suplementació amb àcids grasos o la terapia familiar. L'estudi del BITN conclou que els tractaments no farmacològics "precissen d'una major investigació" i destaca "la terapia conductual en la seva potencial utilitat".

El Govern espanyol no creu que hi hagi un sobrediagnòstic; al contrari: el Partit Popular va afirmar al Congrés l'any 2012 que hi havia un infradiagnòstic del TDAH i que s'havia d'involucrar el sector educatiu i social per afrontar la qüestió. L'Executiu espanyol es basava en la 'Guia Pràctica Clínica sobre TDAH', malgrat que ha estat elaborada per pediatres amb conflictes d'interès amb les farmacèutiques Janssen, Rubió i Lilly, comercialitzadores de la medicació per al TDAH.

Concerta, un dels fàrmacs més lucratius

El metilfenidat és un psicoestimulant que incrementa els nivells de dopamina i norepinefrina al cervell, i té similituds estructurals a l'amfetamina. El laboratori Janssen, del grup Johnson & Johnson, **va facturar a Espanya prop de 132 milions d'euros entre el 2011 i el 2013 només amb Concerta**, medicament per tractar el TDAH, segons dades de consum facilitades pel Ministeri de Sanitat. Altres farmacèutiques que tenen la seva pròpia marca de metilfenidat són Laboratoris Rubió, el Rubifen; Shire, l'Equasym, i Rovi, el Medikinet. També es recepta l'atomoxetina, a través de la marca Strattera, del laboratori Lilly.

Janssen és el laboratori que més guanya amb el consum de metilfenidat a través de la marca Concerta. El grup al qual pertany, **Johnson & Johnson**, va ingressar a tot el món amb aquest psicoestimulant 1.268 milions d'euros el 2011 i 1.073 milions el 2012. És l'empresa farmacèutica amb més ingressos del món, amb prop de 63.000 milions d'euros el 2013. Una potència absoluta al món. **Lilly**, que també produeix un fàrmac contra el TDAH, es troba al 'top ten' dels laboratoris que més guanyen, concretament al desè lloc, amb 20.000 milions d'ingressos. Aquestes xifres astronòmiques, segons Healthy Advertising, demostren el gran marge de benefici que tenen les farmacèutiques. Fins i tot és superior al de la gran banca mundial. El 2013, cinc grups farmacèutics van obtenir beneficis superiors al 20%.

Expressió d'una problemàtica global

El reconegut psicoanalista **Juan Pundik** va fundar el 2006 la **Plataforma Internacional contra la Medicalització de la Infància**. L'objectiu és "conscienciar pares, docents i professionals de les terribles conseqüències de sotmetre la infància a aquestes i altres drogues que la poderosa indústria farmacèutica ha aconseguit imposar". Pundik va comparèixer al Parlament Europeu el 2007 després de denunciar que l'Agència Europea del Medicament autoritzava l'administració de Prozac a menors de 18 anys, una denúncia que finalment va ser arxivada.

Pel **psiquiatre i psicoterapeuta Joseba Achotegui**, hi ha alguns nens que sí pateixen TDAH, però encara en aquests casos creu que "el trastorn és l'expressió de tota una problemàtica familiar i

psicosocial, de l'ambient del nen, així com de dificultats en la maduració". Achotegui creu que "per diagnosticar un trastorn mental hi ha d'haver una afectació rellevant de l'adaptació del nen, no simples distraccions o que el nen sigui mogut; ara es diagnostica de forma rutinària", alerta. Pensa, **en la línia de Michel Foucault**, que la psicologia i la psiquiatria tenen més d'ideologia que de ciència. Achotegui cita Foucault en un article a 'Público' per afirmar que "el diagnòstic psiquiàtric no és quelcom d'objectiu, neutre, sinó que es troba vinculat al que va denominar "la biopolítica", que seria l'intent per part del poder de controlar la salut, la higiene, l'alimentació, la sexualitat o la natalitat".

Hi ha educadors i educadores que troben en el sistema educatiu actual algunes carències per donar cabuda a les formes d'expressió dels nens: parlen de la "cultura de la cadira", mantenir els nens asseguts durant hores, com a mala solució. **Per Pundik, el TDAH és un invent dels "psiquiatres a sou de les farmacèutiques,** per drogar els qui no se sotmeten a les servituds voluntàries". Segons el psicoanalista, "els nens no atenen a classe perquè estan preocupats per temes més importants, com les baralles entre els seus pares, la manca d'ingressos i la seva manca de futur", diu. En aquest sentit, Sánchez, del sindicat de professors, apunta que "el diagnòstic es fa a nens a partir dels 6 o 7 anys, que ja saben parlar i expressar si alguna cosa els fa mal o els produeix molèstia o malestar; per què no se'ls pregunta el perquè del seu comportament?". Per ella, "la medicalització dels nens amb TDAH és generalment acceptada perquè desplaça la responsabilitat i la reflexió a un trastorn 'inevitable' i a un objecte fàrmac, que el curarà". Per Pundik, la farmacologia té tan bona acceptació social perquè "la vida s'ha tornat insuportable, i la població apel·la a tot tipus de drogues, incloent-hi les que es venen en farmàcies, amb recepta o sense".

Alerta de les Nacions Unides

El catedràtic de psicologia de la personalitat **Marino Pérez, autor de 'Volviendo a la normalidad'**, ha explicat en nombroses entrevistes que el TDAH no existeix i que la medicació no és un tractament, sinó un dopatge. Assegura que no existeix un biomarcador cerebral que justifiqui el TDAH. Se suposa que el trastorn té un clar component genètic i que, per tant, és hereditari, una teoria que també desmunta l'estudi mencionat del BITN, segons el qual, "malgrat l'esforç investigador" a trobar les causes d'heretabilitat, "encara no s'ha identificat cap marcador consistent pel TDAH". L'estudi és demolidor. En una entrevista recent a 'Eldiario.es', Marino Pérez arriba a assegurar que "els que donen suport al dèficit d'atenció tenen interessos amb les farmacèutiques". En resum, explica que "els nens estan dopats, no tractats", ja que "l'atenció que s'aconsegueix és artificial, no és sana". Tot i això, subratlla que no s'ha de negar que hi hagi un problema, "fins i tot un problema greu". Però, segons Pérez, cal "situar aquest problema en el context de l'aprenentatge".

El 2010, les **Nacions Unides** van expressar, en la Convenció sobre els Drets del Nen, la seva "preocupació per la informació que indica un augment, en un curt període, de la prescripció de psicoestimulants a nens diagnosticats amb TDAH". Achotegui coincideix que "hi ha un gran sobrediagnòstic i no s'aborda adequadament el tractament" i alerta de l'interès a convertir en trastorn mental moltes situacions vitals. "El primer 'Manual Diagnòstic i Estadístic de les Malalties Mentals' arribava a 100 trastorns; el cinquè en té quatre vegades més", i posa com a exemple el fet que es confongui "estrès amb trastorn d'ansietat i dol amb depressió", entre altres situacions.

Tanmateix, segons el setmanari alemany 'Der Spiegel', **el psiquiatre Leon Eisenberg, descobridor del TDAH, va assegurar mesos abans de morir que es tracta d'una "malaltia fictícia"**.